специальном углубленном исследовании и прежде всего – в выявлении еще неопубликованных материалов.

Бесценный фактологический материал и уникальные сведения о быте, хозяйстве, социальной структуре казахского общества заслуживают самого пристального внимания как ученых-специалистов, так и широкого круга читателей, интересующихся прошлым нашего Отечества.

Литература

1. Алтынсарин И. Очерк обычаев при сватовстве и свадьбе у киргизов Оренбургского ведомства// Записки Оренбургского отдела РГО. Вып.1. Т.1– Казань, 1870.
2. Бегалин С. Чокан Валиханов. – М., 1976
3. Записки Оренбургского отдела РГО. Вып.1. Казань, 1870.
4. Косанбаев С.К. История становления и развития этнографии Казахстана (XVIII-XX вв.) – Алматы, 2005.
5. Масанов Э.А. Очерк истории изучения истории казахского народа в СССР. А-А.,1966.
6. Стрелкова И.И. Валиханов. М.,1983.

Аглиуллина Валия Мансуровна,

учитель татарского языка и литературы, г.Нурлат, Республика Татарстан, Россия

Ахатова Зифа Фаритовна,

к. филол. н., доцент кафедры русской филологии
НГПУ, г. Набережные Челны
Республика Татарстан, Россия,
e-mail: ahatova-z@yandex.ru

УДК 82

А. ГЫЙЛӘҖЕВНЫҢ “ЯЗГЫ КӘРВАННАР” ПОВЕСТЕНДА БАЛАЛАР ЯЗМЫШЫ

СУДЬБЫ ДЕТЕЙ В ПОВЕСТИ А.ГИЛЯЗОВА “ВЕСЕННИЕ КАРАВАНЫ”

THE FATE OF THE CHILDREN IN THE STORY “SPRING CARAVANS” OF A. GILYAZOV

Аннотация. В произведении известного татарского писателя А.Гилязова «Весенние караваны» повествуется о тяжелой судьбе детей в годы Великой Отечественной войны. Они, как и взрослые, в тылу совершали подвиг. Особое внимание акцентируется на описании будней детей во время войны на страницах вышеупомянутого произведения.

Ключевые слова: тема войны, Великая Отечественная война, судьба, дети, тяжелая жизнь.

Abstract. In the story A. Gilyazova tells of the plight of children in the Great Patriotic War. Children deserve to be called heroes, as well as adults. The special attention is paid to the description of the everyday life of children during the war in the pages of the mentioned story.

Keywords: war theme, Great Patriotic War, fate, children, difficult life.

“Язгы кәрваннар” повесте – сугыш чоры турындагы әсәр. Анда кырыс кануннарга корылган тормыш, кешеләрне кызганмый торган рәхимсез дөнья тасвирланган. “Аркылы-торкылы такталар белән ярым томаланган тәрәзәле бер-ике бүлмәсендә ялгыз карчыклар, тол хатыннар һәм җитү чәчле, җиткән тырнаклы балалар яшәп ята...” [1, б. 118].

Әсәрдәге геройлар белән укучы аларның күңелләре аша таныша. Сугыш өшетә алмаган яшь җаннарның матурлыгы, сафлыгы баштан ахырга кадәр әсәрне яктыртып, нурландырып тора. *“Югары очлар Түбән очларны, Түбән очлар Югары очларны танып алып, ерактан ук бер-берсен сәламлиләр, кочаклашалар, бер – берсен күрми торган арада гәүдәләренә сарган хәсрәтне коярга теләгәндәй, жилтерәтешеп тә алалар, бер- ике минут сүз әйтә алмыйча елмаешып торалар да китә сүз чишмәсе челтерәп!”*[1, б. 118].

Авыр елларда орлык алырга барган кәрванчылар да – хәлсез кешеләр. Шулай да нинди бердәм,

көчле рухлы алар. Яшәргә, барешмәскә телиләр. Ашханәгә олылыр гына чәй эчәргә сыйганлыктан, балалар чаналарын җыеп, урамда чәй эчәргә җыеналар. Алар өчен иң кыены: ризыкны уртак табынга куярга кирәк. Шулай да һәркем ризыгын бүлешә. “Алабута кушып пешерелгән кайрактай кара кабартмалар, бәрәңге кырып, шуңа сыңар уч кына әремле арыш оны кушып пешерелгән ләтчә ипиләр, тәгәрәткән бәрәңгеләр... Таза ипиләр дә солы, ясмык, борчак оны кушып пешергәнгә вакланып, уалып торалар.

Бөкре Гөлбәдәр генә табынга бер кыерчык бодай ипие куйды. Ипинең кыерчыгы яңа туган ай күк балкыса да,табын уртасында ахыргача утырып калды...” [1, б. 118].

Һәркемнең кулы табынга үрелә. Бу куллар бит бала куллары, ә аларның инде бармаклары бирчәйгән, калын тырнаклы, әйтерсең кыргыйлашкан... Кипкән иреннәре кайнар чәйгә тигәч, күңелләре сөенеп куя, төссез сирәк керфекле күзләре рәхәтләнеп кысыла. “Табын янында гына була торган тантаналы тынлык урнашты. Алабута катнашкан булса да, алда – ризык. Аны олыларга кирәк!.. Кешеләрнең сулыгып-сулыгып ризык сораган ашказаннарына рәхәт җылылык йөгерде, йөзләргә кызыллык белән елмаю чыкты, төс кунды, беренче рәхәттән соң телләргә татлы сүз килде, татулашу килде.” [1, б. 118].

Юлдагы юеш буранны, җилне, икеләнүне җиңеп, Кәслегә китү күп көч, түземлек сорый, буш чана тартып та күпләр көчкә килеп җитә. Кәслегә барып җиткәч, юлчыларны кунарга өйләргә таратала, бер йортка 10-12 кеше куна керәләр. Ибраһим кергән өйнең хуҗасы сугыштан кайткан, ул бу балалардан көнләшеп тә куя, алар бит әтиле... Тик аның саңгырау икәне, һәм ходайның рәхмәтен алып, ишетә башлау өметендә бар юлаучыларны ризык кызганмый ашатып чыгаруларын белгәч, әллә ничек тоялар үзләрен. “Без кергән өйдә ишле генә гаилә яши икән. Хуҗабыз Габбас абый сугышта булган,ахры,өстендә искерә төшкән юка гимнастерка...«Кешеләрне Габбас абыегызның гозерен үтәп кертәм»-диде ул соңыннан… Мөгаен, анысы да хактыр. Юк, бу теләкләре уртак аларның, алар өй эчләре белән чиксез бәхет тоеп, сөенешеп, сөешеп яшиләр, үз бәхетләре белән кешеләрне дә шатландырырга телиләр. Яшәүнең бөек максаты, кешенең иң гади сыйфаты шул түгелмени?”[1, б. 125].

«Язгы кәрваннар» әсәрендә җитмеш биш кеше чана тартып, алтмыш биш чакрымдагы элеваторга чәчүлек орлык алырга баралар. Чаналарга өс-башлары таланган, йолкынган, ашарларына да булмаган, хәлсез кешеләр җигелә. Бик зарури идеме бу газаплы юл? Сугыш чоры, аның законнары кырыс дип аңлата килделәр. Менә ул «закон» – көзен интегеп бер якка, алты чакрымдагы элеваторга ташыганнариде, язгы юл өзегендә бөтенләй икенче яктан, алтмыш биш чакрымнан алып кайталар. “Ябык идек без, ямьсез идек… Йончыган идек без, арган идек… Башкалар шулай йончыганда*, йөрәк авырулы хатын ничек түзә алсын*?” [1, б. 130].

...Сабираттәйләр дә шулар арасында икән, ул да тауга иң соңгыларының берсе булып менде. Бите тимгел-тимгел кызарган, утлы күзләре чокыраеп тирәнгә баткан, Әдилә дә шуңа игътибар иткән икән:

- Сабираттәйнең чанасын үзеңә ал, Ибраһим ,- диде ул.

Сабираттәйнекен дә алдым, тагын бер –ике алҗыган апаның чанасын да үземнекенә бәйләдем, миннән күрмәкче Дамир да өч-дүрт чананы бергә төйнәде.” [1, б. 130].

Юлда йөрәге авыру Сабира үлә. Кайтып җиткәндә, каршыларына Югары авыл кәрваны очрый, болар шул ук юлны нәкъ кире юнәлештә кабатлаучылар, якындагыны тагын да еракка ташучылар.

“Безне шулай әрле-бирле йөрткән бәндәләрнең кулы корысын! Тамакларыннан аш үтмәсен!” – дип рәнҗиләр кәрванчылар.

Берни белән дә аклап булмый торган бу рәхимсезлек җәмгыятьнең сыйфаты, идарә итүнең ысулы иде. Кем йөртте микән бу бичараларны? Кемнең кансыз йөрәге шундый мөһерле приказлар җибәреп утырды икән?

Шундый әсәрләре өчен репрессия корбаны булгандыр да инде Аяз Гыйләҗев. Шундый кешелексез бәндәләр дә, сугыш та, ачлык та сындыра алмаган халыкны.

А.Гыйләҗев иҗатында гомумкешелек сыйфатлары, кешенең эчке дөньясы, аның тормыштагы урыны, яшәвенең мәгънәсе тасвирланган. Аяз Гыйләҗев – татарның әдәби мирасына зур өлеш керткән язучы. Әсәрләренең тәрбияви кыйммәте әйтеп бетергесез зур. Алар – безнең милләтебезнең рухи байлыгы, милли үзенчәлекләре турында үз чорының вакыйгаларына бәйләп язылган әдәби әсәрләр. Шул чор кешеләренең яшәү рәвешләрен киләчәк буыннарга да алып бару вазифасы тапшырылган аларга.

Бигрәк тә, балалар кичергән көннәрнең авыр сынаулары киләчәк буынга ак юллар сызмаганлыгы ачыкланды: алдагы буынга ак юллар сызу кешелекнең олы бурычы булырга тиеш. Кешелек яшәүдән туктамасын өчен бар милләт бер булып, җирдә тигез тормыш, дөрес үсеш юлы алырга тиеш. Тиеш... Ә моңа нинди юллар белән киленде соң?

Аяз Гыйләҗевның “Язгы кәрваннар”ында балалар язмышы бирелеше турында гомуми нәтиҗә чыгарганда, андагы төп проблемага тукталырга кирәктер, мөгаен. Бу проблема – җәмгыятьтә черек җанлы кешеләр яшәве.

Чана тарта алырлык балаларны алтмыш биш чакрымлык юлга орлык алып кайтырга чыгарып җибәрүче җитәкчеләрнең таш күңеле, сугыш, ачлык интектергән бичараларны тагы да катырак җәзалавы, кансызлыгы җанга үтәрлек итеп бирелгән.

Балаларның куллары авыр эштән бирчәеп, кәкерәеп каткан, юеш карда буш чананы да көчкә тартып барып җитәләр алар. Дамир, Әдилә, Ибраһим олыракларга булышалар, алдан йөгереп барып, кичлеккә кунарга

өй белешәләр. Олылар урынына җаваплылык алалар. Алар риза, барсына түзәргә дә риза, тик чәчәргә орлык кына булсын, киләсе елга ач калырга гына язмасын. Җәяү караңгыда кайтып кергән бу ике бала җан өшеткеч яңалык беләләр. Кәсле янындагы авылдан алар кебек җәяүлеләр орлыкка монда, аяк очында гына булган авылга килгән.

Күрше авылда Сарсазда, биш чакрымда гына икенче симәнә склады барын белгән ике бала – Әдилә белән Ибраһимның тетрәнүе, иреннәрен кысып, йодрыкларын йомарлап идарәдән чыгып китүләре, бу хәлне башкаларга әйтмичә, аларның йөрәкләрен саклап калулары, мәнсез җитәкчеләргә нәфрәтләрен җиңә алулары бу әсәрне укучыны чынбарлык белән бәрелештерә. Менә ул чын хакимиятнең йөзе... Моны вәхшилек дип атасак та, ялгыш булмас.

Әйе, цивилизация белән ике әйбер идарә итә: курку һәм ачлык.

Өс-башлары иске, йолкынган-таланган, ачлы-туклы бу балаларның беренче саф мәхәббәтләре кабыну, беренче мәхәббәттә аңлашуын да мич аралыгында, баш очында бозау, бәрәннәр мышнап торганда булуы күз яшьләрен атылып чыгарга мәҗбүр итә.

“Куенымда минем бар байлыгым, өметем, киләчәгем... Куенымда Әдилә...”[1, б. 128].

Мондый саф мәхәббәтле, нык балаларга карап соклану, милләтнең киләчәгенә ышаныч туа. Үзләренең ныгымаган бала җилкәләрендә тормыш авырлыгын күтәргән, Сабираттәйнең үлемен кичергән бу балаларның кадерен белде микән аякка басып ныгыган, тамагы туйган ил? Бусы караңгы... Берсе дә рәистән түгел, ә атлары күтәртмәгә калган Дамирдан көләләр, ә ул бала шул атларга ашатырга дип, Кәследән ике норма солы симәнәсе тартып кайта. Яратып йөргән Әдиләсенең Ибраһимны яратуын белсә дә, Дамир түзә. Иң мөһиме атларга ризык, һәрберсенә берничә генә уч булса да ризык кирәк. Колын күреп килгән Дамир, колын күрдем дип авыз ера, минем дә колыннарым булыр дип ышана. Авыр хәлләрдән дә чыгу юлын эзләгән бу балалар сугыш геройларыннан бер дә ким түгел.

Литература

1. Бөек Ватан сугышы чоры прозасы.– Казан: “Хәтер” нәшрияты, 2002, – 406 б.
2. Гыйләҗев А. Сайланма әсәрләр. –XXVI том. – Казан: “Хәтер нәшрияты”, 2004.

Ахмастинова Гузель Камиловна,

аспирант кафедры татарского языка
и литературы, методики их преподавания,
НГПУ, г. Набережные Челны
Республика Татарстан, Россия,
e-mail: guzel.akxmastin@mail.ru

УДК 821.512.145

И.ЮЗЕЕВНЫҢ «ТЫНЛЫК БЕЛӘН СӨЙЛӘШҮ» ПОЭМАСЫНДА ГУМАНИЗМ ФӘЛСӘФӘСЕ

ФИЛОСОФИЯ ГУМАНИЗМА В ПОЭМЕ И. ЮЗЕЕВА “РАЗГОВОР С ТИШИНОЙ”

THE PHILOSOPHY OF HUMANISM IN THE POEM “CONVERSATION WITH SILENCE” OF I. YUZEEV

Аннотация. В статье рассматривается философия гуманизма в поэме И. Юзеева «Ра зговор с тишиной». Автор анализирует поэму И. Юзеева с точки зрения религиозного-мусульманского учения. Выделены образы «Земли-Матери», тишины.

Ключевые слова: жанр «поэма», гуманизм, образ тишины, исламское учение.

Abstract: The article considers the philosophy of humanism in the poem of I.Yuzeev “Conversation with silence”. The author analyzes the poem of I. Yuzeev from the point of view of religious Muslim teachings.There are selected image of “Mother Earth “ and image of silence.

Key words: The genre of “poem”, humanism, image of silence, the Islamic teaching.

Кеше һәм аның асылы турында уйланулар борынгы җәмгыятьтләрдә үк туа. Ул мифларда, риваятьләрдә